

Публікації криворізького священика Володимира Бабури на сторінках московського журналу «Душеполезное чтение»

Беручись за дослідження минулого нашого рідного Криворіжжя, яке, багато в чому, сповите густим сивим туманом, треба бути внутрішньо готовим на найнеочікуваніші відкриття. Це стосується не лише певних подій, які, можливо, суттєво вплинули на розвиток нашого міста, але і яскравих сторінок з біографії наших визначних земляків, які, на жаль, поки що маловідомі. В одній з попередніх статей ми вели мову про літературну діяльність настоятеля Різдобогородичного храму містечка Кривий Ріг священика Володимира Бабури у петербурзькому журналі «Друг трезвости»[1]. Сьогодні ми раді нагоді продовжити знайомство з писемною спадщиною цього криворізького пастиря.

Під час роботи у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Національної бібліотеки України імені В. Вернадського, нам вдалося

знайти дві роботи **отця Володимира**, опубліковані в журналі «Душеполезное чтение». Це друковане видання виходило у Москві з 1860 року. Воно було щомісячним і тривало до 1917 року. Його ініціатором був священик Олексій Ключарев (в майбутньому архієпископ Харківський та Охтирський Амвросій)[2]. Про відкриття журналу перед Святішим Синодом клопотав не хто інший як святитель Філарет (Дроздов), митрополит Московський і Коломенський. З огляду на поширення грамотності та любові до читання серед населення святитель Філарет вказував на необхідність мати такий друкований орган, який міг би давати здорову їжу для роздумів, особливо в той час, коли світська література пропонувала суєтне та несприятливе для істинного повчання народу. У зв'язку з цим завданням журналу було служити духовному і моральному настановленню християн, а також задовольняти потребу в повчальному і, водночас, зрозумілому духовному читанні. На сторінках часопису містилися праці для вивчення Святого Письма, творів святих отців та православного богослужіння; статті віроповчального та морального змісту, в яких робився акцент на сучасних явищах суспільного та приватного життя; церковно-історичні оповідання; спогади про визначних духовних та світських діячів; слова, проповіді, позабогослужбові бесіди; відомості природничих наук у доступному і духовно-повчальному викладі; описи паломництв по святих місцях;

відомості про західні віросповідання (католицизм, англіканство, лютеранство, секти тощо); відгуки на сучасність.

«Душеполезное чтение» друкувалося в Університетській типографії на Страсному бульварі. До кола його співробітників входили представники московського духовенства та професори Московської духовної академії. Серед авторів можна побачити імена багатьох відомих пастирів і вчених дореволюційної епохи – старших сучасників священика Володимира Бабури, багато з яких канонізовані Православною Церквою. Це святитель Феофан Затворник, преподобний Амвросій Оптинський, праведний Іоанн Кронштадтський, рівноапостольний Миколай Японський, святитель Філарет (Гумілевський), священномученик Володимир (Богоявленський) та багато інших. Серед світських осіб можна навести А. П. Лебедєва, Д. Ф. Голубинського, графа М. В. Толстого, обер-прокурора Синоду К. П. Побєдоносцева. Слід вказати, що на початку ХХ століття видання стало ілюстрованим і від того ще більше популярним[3].

Про ідейну спрямованість журналу яскраво свідчать цитати Святого Письма, які із номеру в номер друкувалися на його обкладинці: «Послеши Духа Твоего, и созиждутся, и обновиши лице земли» (Пс. 103:30) та «Не о хлебе едином жив будет человек, но о всяком глаголе, исходящем из уст Божиих» (Мф. 4:4). Перша виражала надію на життєдайну силу Духа, Який проступає у Слові і перетворює все навколо, а друга вказувала, що людина має жити ще й духовно, і їжу для цього надає їй «Душеполезное чтение».

Тож перейдемо до розгляду публікацій самого отця Володимира. Обидві вони вийшли друком 1903 року. Перша з них побачила світ у квітневому номері журналу. Це слово на день Світлого Христового Воскресіння під назвою «Очистим чувства!»[4]. Невеликий твір, менший, ніж на півтори сторінки, одразу привертає увагу до себе поетичними образами, які видають непересічні здібності його автора. Деякі словосполучення і навіть речення здаються ніби заримованими. Спочатку батюшка висловлює торжество всієї Церкви, яке лунає в переможних і райських словах «Христос воскрес!». Вони свідчать, що велике небесне світило – Сонце правди – повстало з мертвих, і тому забувається все зло і горе, і наближується мир, добро і любов. Священик переконає, що Христос визволив кожного від влади темних сил і відкрив інший, світлий шлях. Через це він закликає вірних християн залишити пороки і нечестя, «очистити чувства» на шляху до Неба. На завершення автор звертається до Бога з проханням воскресити і спасти весь Свій люд та позбавити його страждань.

Цей невеличкий твір навряд чи можна назвати проповіддю. Скоріше, – святкове привітання. Воно не обтяжене громіздкими цитатами і надмірним моралізаторством. Проте, це не свідчить про неосвіченість автора. Для нього краще менше, але дієво. Він діє не стільки через аргументи і переконання, скільки через емоції та переживання людини, і цим мотивує її до змін у своєму житті. Вдало підібрані слова проводять паралель між Спасителем і кожною людиною, а оскільки

це так, то нашо вхують на думку, що треба йти Його шляхом. Цей твір – яскрава демонстрація того, як невеличке привітання з Великоднем може стати спонкою до активних дій.

Однак, **отця Володимира Бабуру** важко назвати сентиментальним і наївним диваком, якщо склалося таке враження. У цьому переконує нас його наступна стаття, яка вийшла у червні під заголовком «О “трагическом” положении духовенства (К вопросу о веротерпимости)»[5]. Вже сама її назва свідчить про те, що криворізький священнослужитель в своїй літературній творчості не був відірваним від реальності (до речі, надруковано її у рубриці «Відгуки на сучасність»). Ця стаття стала реакцією на доповідь князя Сергія Михайловича Волконського «К характеристике общественных мнений по вопросу о свободе совести», прочитану на VII засіданні Релігійно-філософських зібрань у Санкт-Петербурзі. Доповідь князя викликала жваві і доволі гострі дискусії навколо піднятих питань. З VII по IX зібрання були присвячені їх обговоренню, хід яких та позиції сторін окреслені в роботі сучасного дослідника ігумена Веніаміна (Новіка)[6]. Проте, звичайно, не менш гострі дебати точилися й на шпальтах російської преси, як церковної, так і громадської. Про їх перебіг та бачення проблеми кожної з сторін можна прочитати в статті сучасного білоруського історика Олександра Юрійовича Бендіна[7], хоча вона не позбавлена певної тенденційності.

Повертаючись до всеросійської дискусії, учасником якої став і криворізький священнослужитель, зазначимо, що офіційний журнал «Миссионерский обозреватель» характеризував доповідь князя Волконського як безумовно тенденційну і таку, що може викликати лише галас, та аж ніяк не заглиблення думки[8]. Очевидно, отець Володимир поділяв цю точку зору, однак вважав, що і галас треба освітити належним чином, аби побачити, що під ним криється. Нам здається, було б доречно перш, ніж перейти до розгляду статті отця Володимира, з'ясувати хоча б основні положення доповіді князя.

Сергій Михайлович Волконський – відомий літератор і критик, директор Імператорських театрів – був, очевидно, не байдужою людиною, якщо брав участь у Релігійно-філософських зібраннях та піднімав на них доволі гострі питання релігійно-громадського життя Російської імперії. У своїй доповіді[9] він характеризував думки щодо свободи совісті серед різних суспільних верств. Основна його думка – це необхідність клопотання перед урядом про відміну кримінального покарання за відпадіння від пануючого віросповідання (Православ'я), яке було в Росії. Багато людей ліберальних поглядів або вороже настроєних проти Церкви дорікали, що росіяни православні «страха ради иудейского», а не через власні релігійні переконання, і тримаються своєї віри через певні вигоди. Інші ж піддані царя не мають можливостей кар'єрного зростання через своє віросповідання, сектанти заарештовуються за збирання в громади для читання Святого Письма і спільної молитви. Князя дивує та обурює неможливість

вільного релігійного самовизначення, його вражає недопустимість словосполучень «росіянин-католик», «росіянин-баптист» тощо. І все це наслідок злиття понять росіянин («русский») і православний. Йому видається недолугим, що у некрологах, наприклад, друкувалося: «Покойный был и по крови, и по вере совершенно русский». Як це «по вере русский»? Ні, по вірі православний! Але православним може бути й іноземець, залишаючись, водночас, самим собою в національному відношенні. Як приклад – собор, збудований єпископом Миколаєм (Касаткіним) у Японії.

З-поміж іншого князь Волконський у своїй доповіді зазначав, що утиски релігійних меншин заради православної більшості в Росії прийнято називати покровительством Церкви. Але це небезпечно і шкідливо для самих православних, адже насилля над іншими має руйнівний вплив на совість тих, заради кого воно здійснюється, подібно до того як мачуха, що пригнічує свою падчерку, формує лише негативні риси характеру у своєї власної доньки. Тому така політика держави є не підтримкою Церкви, а навпаки, її ослабленням. Через подібні утиски від імені Церкви, думав князь, погано почувають себе самі служителі Церкви, оскільки такі дії не відповідають християнським принципам. І саме в тому, щоб чинити як наказує начальство, іноді проти власного бажання та совісті, він бачив трагізм духовенства. С. М. Волконський переконаний, що повернути свій авторитет в суспільстві Церква зможе лише тоді, коли буде визнана ненормальність її канонічного положення в імперії, коли буде проголошено свободу віросповідання. І йому дуже шкода, що це філософсько-богословське питання набуло поліцейсько-політичного забарвлення.

Нам зараз важко не погодитися з думкою князя. З висоти XXI століття можемо побачити, що багато в чому його зауваження були слушними, адже якби в суспільному та релігійному житті Російської імперії все було бездоганно, то революція навряд чи відбулася б. Але тоді в умовах одержавлення церковних інститутів подібні твердження здавалися не припустимими і вимоги, які висувалися, прямо називалися антицерковними. Не дивно, що доповідь С. М. Волконського викликала непокоєння отця Володимира Бабури, тим більше, що князь, на його думку, самим фактом своєї станової приналежності мав би захищати державні устої імперії. Але для Волконського справою християнської гідності була свобода виявлення кожним своєї віри.

Як дбайливий пастир, що сумлінно виконує свої обов'язки не за страх, а за совість, **отець Володимир** був обурений співчуттям князя у його буцімто трагічному становищі, і не тільки за самого себе, але й за своїх співбратів-священнослужителів. Він не розумів чому треба виступати проти тих положень російського законодавства, які регламентують владні дії по захисту Православ'я. У свободі совісті криворізький священник (і не тільки він) бачив зелене світло для іновірців знущатися над місцевим корінним населенням в побутовому і духовному відношенні. Його дуже турбувало, що у містечках єврейське населення, створюючи

клуби, розбещувало православний люд – своїх членів. Зокрема субота, за клубними правилами, мала бути шанована, а неділя – ні. В даному випадку батюшка виступав не проти євреїв, хоча, як відомо, для патріотичної публіцистики початку ХХ століття були характерними антисемітські висловлювання, а проти посягань та збезчещення релігійних і національних святинь свого народу. Його також бентежило, що цілі православні села півдня Росії знаходилися під впливом німців-менонітів (протестантів), особливо в матеріальному відношенні. Завдяки цьому німці легко і безкарно навіювали місцевому населенню не слухати священників, не дотримуватися посту, не шанувати владу тощо. Через це й поширювалося сектантство, чому ще більша сприяло б проголошення свободи совісті.

Начебто логічно продовжуючи лінію С. М. Волконського, отець Володимир приходить до висновку, що князь погоджується з таким станом речей (хоча, як ми бачили, це не відповідає дійсності). У зв'язку з цим, батюшка сподівається, що петербурзький вельможа відстоює свободу совісті не за злісним умислом, а по нерозумінню. На його думку, в Росії не має утисків та примусу у справах віри: Церква і уряд лише оберігають Православ'я від посягань зловмисників. Криворізький священнослужитель переконаний, що без збитків вірі і Церкві неможливо встановити в країні повне невтручання урядової влади з метою охороняти, за необхідності, церковний авторитет. Хоча автор визнає, що Церква могутня і жива не зовнішньою підтримкою світської влади, на чому спотикається доповідь князя, а Христовою силою. Насправді, в останньому твердженні думки Волконського і отця Володимира збігаються. Батюшка також розрізняє поняття релігії і народності, в чому знову проявляється спільність поглядів із князем.

Наприкінці своєї статті настоятель Різдово-Богородичного молитовного будинку містечка Кривого Рогу запевняє читачів, що він не фанатик, і як представник духовенства, що перебуває у «трагічному» становищі, звертається до князя: «Лікарю, зцілися сам!». Він просить не отруювати голови людей і не перекладати на духовенство вигадані проблеми.

Як бачимо, дискусія на сторінках російської преси з проблеми свободи совісті і дотичних до неї питань розгорнулася доволі гостра і жвава, і докотилася до Кривого Рогу, не залишивши байдужими місцевих священнослужителів. За всіма правилами жанру, вона була запальною та емоційною, іноді сторони не заглиблювалися в аргументи одна одної, а радо використовували нагоду висловитися самим, сказати про наболіле на всю країну. Мета даної розвідки полягала не в тому, щоб розібратися у правоті сторін, а в тому, щоб розглянути аргументацію автора, з'ясувати його позицію, виявити ті положення, які його найбільше турбували і які видають його внутрішній світ та переконання. Завдяки цьому можемо додати ще один штрих до портрету криворізького пастиря.

Божко Олексій, магістр історії,

---

[1]Божко О. Літературна діяльність настоятеля Різдово-Богородичного храму м. Кривий Ріг священика Володимира Бабури в журналі «Друг трезвости»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.svecha.dp.ua/index.php/dukhovno-prosvetitel'skij-tsentr/istoricheskie-materialy/83-literaturna-diyalnist-nastoyatelya-rizdvo-bogorodichnogo-khramu-m-krivij-rig-svyashchenika-volodimira-baburi-v-zhurnali-dukhh-trezvosti>(дата відвідування: 01.12.2013.).

[2]Троицкий Александр, прот. «Душеполезное чтение» // Православная энциклопедия. Том XVI. — М.: Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2007. — С. 502 – 504.

[3]Там само.

[4]Бабура Владимир, свящ. «Очистим чувства!». Слово на день святой Пасхи // Душеполезное чтение. – 1903. – Апрель. – С. 644 – 645.

[5]Бабура Владимир, свящ. О «трагическом» положении духовенства (К вопросу о веротерпимости) // Душеполезное чтение. – 1903. – Июнь. – С. 321 – 324.

[6] Вениамин (Новик), иг. Проблематика спора о «свободе совести» на Религиозно-философских собраниях в Санкт-Петербурге (1901 – 1903): [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vehi.net/politika/novik.html#_ftnref13 (дата посещения: 01.12.2013.).

[7]Бендин А. Ю. Свобода совести или веротерпимость?: полемика в российской печати (начало XX в.) // Новый исторический вестник. – 2010. – № 2(24). – С. 5 – 14. (Існує йінтернет-версія).

[8]Бабура Владимир, свящ. О «трагическом» положении духовенства (К вопросу о веротерпимости) // Душеполезное чтение. – 1903. – Июнь. – С. 321.

[9]Волконский С. М., князь. К характеристике общественных мнений по вопросу о свободе совести: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bibleapologet.narod.ru/protestantism/zapiski/z7.htm> (дата посещения: 02.12.2013.).